

УДК: 376-056.264:8

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ МОВЛЕННЄВОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ У ПІДЛІТКІВ З АФАЗІЄЮ

Шеремет М.К.

доктор педагогічних наук, професор

Прокопенко А.В.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П. Драгоманова

В статті висвітлені проблеми, що стосуються мовленнєвого висловлювання підлітків з афазією.

В статтє освещены проблемы, касающиеся речевого высказывание подростков с афазией.

Problems of speech utterance of teenager with an aphasia are considered in the article.

Ключові слова: проблеми мовленнєвого висловлювання, підлітки, афазія.

Ключевые слова: проблемы речевого высказывания, подростки, афазия.

Key words: problems of speech utterance, teenager, aphasia.

Проблемою розуміння суті мовленнєвого висловлювання у дорослих з афазією висвітлюється в роботах Л.С.Виготського, О.О.Леонтєва, Т.Г.Візель, Т.В.Ахутіної, В.П.Беляніна, О.Р. Лурії.

Наше дослідження зосереджено на проблемі розуміння суті мовленнєвого висловлювання у підлітків з афазією. Адже це питання дуже побіжно представлено у науковій літературі

Розуміння мовлення є одним із досить складних психічних процесів, що дотепер залишається мало вивченим з точки зору його психологічної структури і взаємодії з іншими психічними процесами.

Процес декодування включає, принаймні три операції: 1) розуміння змісту окремих слів повідомлення; 2) розуміння змісту речення, що складають повідомлення; 3) розуміння змісту цілого висловлювання.

Процес розуміння мовленнєвого висловлювання з психологічної точки зору є оберненим процесу породження мовленнєвого висловлювання він складається з етапу сприймання готової системи мовних кодів, які мають визначене фонематичну, лексико – морфологічну і логіко граматичну будову, етапу розшифровки цих кодів, етапу розуміння загальної думки висловлювання, і на кінець, виділення основного «підтексту», або думки яка лежить за розгорнутим мовленнєвим висловлюванням.

Процес декодування мовленнєвого висловлювання розпадається на дві великі фази, перша з яких пов'язана з процесами, які забезпечують розшифровку сприйнятих мовних кодів. Друга фаза – з процесами розшифровки того глибинного змісту, який «ховається» за сприйнятим повідомленням. Ми розглянемо кожен з цих етапів, а також розглянемо мозкові механізми кожного з них .

Етапи:

1. Порушення розуміння фонематичної і лексичної будови мовлення.
2. Порушення розуміння логіко – граматичних відношень.
3. Розуміння синтагматичного ряду зв'язного мовлення.
4. Розуміння загальної суті (підтексту мовленнєвого висловлювання).

1 Етап:

На думку О.Р.Лурія декодування мовленнєвого висловлювання починається з етапу розшифровки сприйнятої системи звуків які використовують у визначений фонематичний устрій мови в якій втілено сприйняте повідомлення. В процесі декодування фонематичного складу мови вирішальну роль грають системи скроневої області лівої півкулі, які є центральним «корковим» ядром слухомовленнєвого аналізатора. Ураження слухомовленнєвих відділів кори не відображається на гостроті слуху, але порушує систему слухомовленнєвого слуху. Хворі з такими ураженнями продовжують добре розрізняти різні не мовленнєві звуки (стук посуду, музикальні мотиви, шум дощу), але не в змозі виділити фонематичні ознаки рідної мови які є носіями змісту слів. В силу цього виникає змішування близьких, а іноді і далеко віддалених фонем, неможливість виділити суттєві ознаки мовленнєвих звуків, а разом з цим і неможливість зберігати чітку фонематичну структуру сприйнятого мовлення, що і складає ознаку сенсорної афазії.

2 Етап:

Другою умовою, необхідною для розуміння цілого висловлювання, є засвоєння значень тих логіко – граматичних конструкцій з яких складається висловлювання.

Логіко – граматичні конструкції розпадаються на два типи. Перший етап складається з тих конструкцій, які називаються «комунікаціями подій» . Як правило, ця предикативно пов'язана система слів, котра лише описує

визначені дії або події або вказує на визначені якості об'єкта. Прикладом можуть бути конструкції типу «Дім горить», «Собака гавкає» або більш складні речення: «Хлопчик вдарив собаку», «Дівчинка п'є чай».

Другим типом граматичних конструкцій є конструкції, котрі були визначені як «комунікації відношень». До них відносяться конструкції, які використовують флективні засоби виразу відношень (наприклад, родовий атрибутивний «брат батька» або «батько брата»), або службові слова (дієслова або сполучники) типу «квадрат під кругом» або «круг під квадратом», «літо перед весною» або «весна перед літом», чи відношення, які висловлюються за допомогою визначеного порядку слів («Сукня заділа весло» - «Весло заділо сукню»); і на кінець, до цього ж типу відноситься і ряд порівняльних конструкцій («Іван сильніше Петра», «Петро сильніше Івана»).

Процес розуміння першого і другого типів мовленнєвих конструкцій психологічно неоднорідний. Якщо перші конструкції є елементами плавного, синтагматично побудованого розгорнутого мовлення та його розуміння проходить достатньо не опосередковано, то другий тип комунікацій має більш складну психологічну структуру і їх розуміння потребує відносно складних психологічних операцій.

3 Етап:

Поряд з оволодінням парадигматично побудованими кодами мовлення існує процес засвоєння плавного, синтагматичного розгорнутого мовлення; порушення розуміння цієї сторони організації мовленнєвого висловлювання викликає не меншу цікавість, чим порушення декодування фонологічних, лексичних і логіко – граматичних кодів мовлення. На цьому етапі висвітлюється питання чи обмежуються ці порушення лише породженням мовленнєвого висловлювання або ж вони відображаються на розумінні розгорнутого мовленнєвого висловлювання.

Довгий час науковці вважали, що ураження нижніх відділів примоторної зони (зони Брока) і лобно – тім'яних відділів мозку істотно порушує лише процес породження мовленнєвого висловлювання і експресивне мовлення, але не впливає на процес розуміння мовлення. На протязі багатьох десятиліть господарювало уявлення про те, що розуміння мовлення у цих хворих залишається збереженим.

Факти, які вказували на збереженість розуміння мовлення хворими цієї групи, пояснювалось тим, що науковці шукали порушення розуміння, схожих на ті котрі спостерігались у хворих з ураженням задніх, гностичних відділів мозку у вигляді порушень лексико – граматичного складу мовленнєвого висловлювання. Дійсно, розуміння парадигматично побудованих структур (навіть дуже складних) у хворих цієї групи залишається без суттєвих змін. Однак потрібно перейти до аналізу розуміння інших синтагматичних форм організації мовлення, щоб впевнитися, що тут далеко не все благополучно.

В досліджах, які були проведені в останній час, хворим пропонувались граматичні структури, частинами правильно, частинами неправильно побудовані. Помилки в граматичних структурах були двоякого характеру: в одному випадку це були неправильно парадигматично побудовані мовленнєві конструкції, в інших – помилки мали чисто синтагматичний характер.

4 Етап:

На четвертому етапі мова піде про мозкову організацію того аспекту розуміння мовленнєвого висловлювання, який пов'язаний з його внутрішнім змістом чи підтекстом. Розуміння підтексту або загального смислу різко відрізняється від процесу засвоєння зовнішнього змісту мовленнєвого висловлювання і що проблема «глибини читання тексту» і переходу до підтексту залишається однією з важливих проблем психолінгвістики.

На підставі аналізу всіх цих етапів нами був розроблений зміст експерименту, спрямований на дослідження сформованості мовленнєвого висловлювання.

В експерименті беруть участь діти 13 – 15 років Обласної лікарні нейро-хірургічного відділення м. Києва. (в кількості семи осіб).

З огляду на вище викладене, розроблена нами методика включає наступні розділи.

1 Обстеження імпресивного мовлення – розуміння:

- немовленнєвий слух;
- мовленнєвий слуховий гнозис;
- слухомовленнєва пам'ять;
- фонематичний слух;
- віднесеність слова до конкретного предмету;
- віднесеність слова до класу предмета;

2 Обстеження лексичної системи мовлення:

- узагальнений зоровий образ предмету;
- словесні узагальнення;
- називання;

3 Обстеження морфологічної системи мовлення:

- тактильний гнозис;
- схема тіла;
- уявлення про час;
- зоровий гнозис;
- конструювання;
- словоутворення;
- словозміна;
- симультанний зоровий гнозис;
- просторове відношення об'єктів;
- просторові відношення між об'єктами;

4 Обстеження синтаксичного коду мови:

- мовленнєві автоматизми;
- глибинне синтаксичне структурування;
- поверхове синтаксичне структурування;

Дослідження проводиться на матеріалі української мови. За результатами виконання кожної проби вказується область переважаючого паталогічного функціонування. Ступінь вираженості виявлених розладів оцінюється за традиційно чотирьох бальній шкалі де норма (0), легка ступінь порушень (1), середня (2), груба (3).

Результати нашого експериментального дослідження знаходяться в роботі і будуть висвітлені в магістерській роботі та науковій статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахутина Т.В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. М., 1975г.
2. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: Транзит – книга 2005. – с. 27 – 85.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. М, 1934.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М., 1960г.
5. Лурия А.Р. Язык и сознание. / под. ред. Е.Д.Хомской. – М: изд – во Моск. Уни – та 1979г. – 320с. с. 292 – 306.

УДК- 376.016:37.015.31-053.4

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ КУРСУ «СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ»

Шульженко Д.І.

кандидат педагогічних наук, професор
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті розкриваються питання інноваційного підходу до розробки курсу «Спеціальні методики дошкільного виховання» та удосконалення підготовки фахівців зі спеціальної дошкільної освіти.

В статье представлены материалы, которые раскрывают инновации курса «Специальные методики дошкольного воспитания», примененные в результате разработки новых программ для умственно отсталых, аутичных и детей с задержкой психического развития. Поднимаются вопросы усовершенствования подготовки студентов – будущих специалистов специального дошкольного образования.

The article talks about the innovational approach to the development of a course “Special methods of preschool education and better preparation of specialists of special”

Ключові слова: інноваційні підходи, спеціальні методики дошкільного виховання, розумово відсталі, аутичні діти, фахівці зі спеціальної дошкільної освіти.

Ключевые слова: инновационные подходы, специальные методики дошкольного воспитания, умственно отсталые, аутичные дети, специалисты по дошкольному воспитанию и образованию.